

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3, 7: ΟΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ

Αιτίες

- Αναβίωση αρχαίας παράδοσης προσκυνημάτων στους Αγίους Τόπους
- Φημολογίες περί ωμοτήτων σε βάρος των προσκυνητών από τους Άραβες και τους Τούρκους (οι Άραβες είχαν κυριεύσει τη Συρία και τα Ιεροσόλυμα ήδη από το 1055)· αργότερα οι Άγιοι Τόποι κατελήφθησαν από τους Σελτζούκους. Η άποψη πάντως πως οι ωμότητες των Τούρκων υπήρξαν αιτία των Σταυροφοριών δεν επιβεβαιώνεται από την ιστορική έρευνα. (αναφέρεται μόνο από τους δυτικούς χρονογράφους του 12^{ου} αι.)
- Ευκαιρία στους «πιστούς» της Δύσης να σώσουν την ψυχή τους και παράλληλα να βελτιώσουν τη δεινή οικονομική τους θέση περιοχές όπως η Ιταλία, η Φλάνδρα, η Προβηγκία (από όπου προήλθαν οι στρατιές της Α' Σταυροφορίας) είχαν μεγάλη αύξηση πληθυσμού, πείνα, επιδημίες
- Ο αυτοκράτορας Αλέξιος Α' ζήτησε από τον πάπα μισθοφόρους για να πολεμήσει τους Πατινίκους και των Κομάνους.

Ο πάπας στον αγώνα τους κατά του Ερρίκου Δ' επιδίωκε υποστήριξη των βυζαντινών αυτοκρατόρων → ένοπλη ενίσχυση στον Αλέξιο Α'.

Όμως

- ✓ Ο Αλέξιος περίμενε μισθοφόρους και όχι σταυροφόρους
- ✓ Όταν οι σταυροφόροι έφτασαν στα τείχη της Κωνσταντινούπολης ο Αλέξιος είχε απαλλαγεί από τους κινδύνους και ετοιμαζόταν να εκστρατεύσει στην Ανατολή → δυσπιστία απέναντι στους σταυροφόρους

- Οι φιλοδοξίες των παπών να επιβληθούν στους πατριάρχες
- Προσπάθεια φτωχών τάξεων της Δύσης να απαλλαγούν από τη φτώχεια.
- Υπερκαταναλωτισμός στη Δύση → αναζήτηση νέων τόπων για εγκατάσταση.
- Στενοί δεσμοί μεταξύ ιπποτικής αριστοκρατίας και μοναχισμού. Οι περισσότεροι μοναχοί εξάλλου προέρχονται από την αριστοκρατία και θέλουν να δώσουν ένα θρησκευτικό πρότυπο προσαρμοσμένο στον τρόπο ζωής και τις ικανότητές της.
- Προσπάθεια παπών να περιορίσουν τη φεουδαρχική βία στη Δ. Ευρώπη. Ο πάπας Αλέξανδρος Β' γύρω στο 1060 θα καλέσει τους ιππότες να μη χύνουν άλλο χριστιανικό αίμα αλλά να αναλάβουν έναν ρόλο πολεμιστή της χριστιανοσύνης στα ακραία σύνορά της.

Διαβάστε και αυτό!!!!

Χριστιανική επέκταση στη Δ. Μεσόγειο

Από το 12^ο αι έχει αρχίσει η προώθηση της δυτικής χριστιανοσύνης εις βάρος τόσο της ελληνικής αντίπαλής της, όσο και εις βάρος των Σαρακηνών: Ο νορμανδικός στόλος ελέγχει τη νότια ιταλική χερσόνησο, ενώ οι εμπορικές ιταλικές δημοκρατίες, άλλες (όπως το Αμάφι και η Νάπολη) κάτω από το νορμανδικό έλεγχο, και άλλες (όπως η Πίζα και η Γένοβα) στο δρόμο για την αυτονομία τους ανακτούν τον έλεγχο στο Τυρηνικό πέλαγος. Στα τέλη του 11^{ου} αι. η Μεσόγειος παύει πια να είναι η «μουσουλμανική λίμνη» και οι Δυτικοί περνούν πια στην αντεπίθεση.

Παράλληλα αρχίζει ο αγώνας και για την «ανάκτηση» της «μουσουλμανικής» Ισπανίας. Στα υλικά κίνητρα προστίθενται και τα θρησκευτικά. Η μουσουλμανική κατάκτηση είχε αφήσει μερικά χριστιανικά κράτη στις ορεινές περιοχές της βόρειας Ισπανίας να επιβιώσουν: τα βασίλεια της Λεόν και της Ναβάρρας και τις κομητείες της Αραγώνας και της Βαρκελώνης, που οι σαρακηνές επιδρομές τα κρατούσαν σε κατάσταση μόνιμης ανασφάλειας. Από τα μέσα του 11^{ου} αι. τα κράτη αυτά κηρύσσουν τον πόλεμο εναντίον των Σαρακηνών υποστηριζόμενα από την παποσύνη, τους μοναχούς του τάγματος του Κλινύ, τους Φράγκους, τους Βουργούνδιους και Γασκόνους βαρόνους, καθώς κι εκείνους του Πουατιέ. Ο πάπας Αλέξανδρος Α΄ έδωσε στους στρατιώτες της ανάκτησης την άφεση αμαρτιών που σύντομα θα παραχωρηθεί στους ένοπλους προσκυνητές που θα φύγουν για τους αγίους Τόπους. Η Ισπανία θα έχει ανακτηθεί από τους χριστιανούς ως το 1212. Απωθημένοι στο νότο της Ιβηρικής χερσονήσου, οι μουσουλμάνοι διατηρούν το βασίλειο της Γρανάδας, απ' όπου τελικά θα διωχθούν το 1492.

➤ Τρεις πρώτες σταυροφορίες:

▶ **A' σταυροφορία: (1096- 1099)**

- κηρύχτηκε από τον πάπα Ουρβανό Β' στην Κλερμόν τις Γαλλίας (1095)
- είχε θρησκευτικό χαρακτήρα
- διακρίνεται μια λαϊκή και μια φεουδαρχική σταυροφορία
 - ✓ Προηγούνται οι ανοργάνωτες λαϊκές μάζες → εξολοθρεύονται από τους Τούρκους
 - ✓ Ακολούθησε η εκστρατεία των φεουδαρχών (μαχητικότητα, γνήσιο θρησκευτικό πάθος) → νίκησαν τους Τούρκους → ανέκτησαν και παραχώρησαν στο Βυζάντιο βάσει συμφωνίας τα εδάφη της Δ. Μ. Ασίας → οι φεουδάρχες ίδρυσαν μια σειρά ηγεμονίες και κρατίδια στη Συρία και την Παλαιστίνη)

▶ **B', Γ' σταυροφορίες (12^{ος} αι.)**

- Δεν είχαν επιτυχία
- **Απώλεια για το Βυζάντιο η Κύπρος** ← την κατέκτησε ο άγγλος βασιλιάς Ριχάρδος ο Λεοντόκαρδος, ο οποίος την παρέδωσε στο φράγκο Γουίδο Λουζινιάν · το νησί παρέμεινε στην εξουσία των δυτικών για τέσσερις σχεδόν αιώνες

▶ **Αποτελέσματα τριών πρώτων σταυροφοριών:**

κανένας από τους προβληθέντες στόχους δεν επιτεύχθηκε:

- Η κατάκτηση των Αγίων Τόπων δε διήρκεσε πολύ
- Αναζωπυρώθηκετο μίσος των χριστιανών για τους μουσουλμάνους
- Αυξήθηκε η έχθρα μεταξύ Ελλήνων και Λατίνων
- Οξύνθηκαν οι αντιπαλότητες στα πλαίσια των κοινών εκστρατειών: προσωπικοί ανταγωνισμοί των ηγετών, εθνικοί ανταγωνισμοί, αντιθέσεις μεταξύ κληρικών και λαϊκών, αντιθέσεις μεταξύ γηγενών Λατίνων και νέων σταυροφόρων που έφταναν από τη Δύση.
- Περιορισμένα οικονομικά οφέλη (ενισχύθηκε βέβαια η παρουσία των ιταλικών πόλεων στα λιμάνια της Ανατολής)
- Οι πρωταγωνιστές μάλλον ζημιώθηκαν (οι ιππότες αποδεκατίστηκαν και, όσοι επέζησαν, έγιναν φτωχότεροι)
- Η Εκκλησία μάλλον έχασε (τα μοναχικά τάγματα που γύριζαν στη Δύση συχνά ηττημένα εκτρέπονταν σε λεηλασίες → προκαλούσαν οργή)

⇒ Δ' σταυροφορία

Βυζάντιο τέλη 12^{ου} αι. :

- Πολιτική, στρατιωτική, οικονομική αδυναμία
- Απειλές από τους Νορμανδούς
- Οξυμένες σχέσεις με τους Βενετούς
- Ο γερμανός αυτοκράτορας Ερρίκος ΣΤ' επεξεργάζεται σχέδια επεκτατικά σε βάρος της αυτοκρατορίας

Προετοιμασία σταυροφορίας στη Δύση

- Πάπας Ιννοκέντιος : εμπνέεται την ιδέα της 4^{ης} σταυροφορίας → σκοπός απροσδιόριστος, διάχυτο το θρησκευτικό και ιπποτικό πνεύμα

Αίτια

- ✓ Η διαμάχη Αλεξίου Δ' Αγγέλου και Ισαακίου Β' Αγγέλου, προκειμένου ο δεύτερος να επανέλθει στο θρόνο
- ✓ Η εκδίκηση που ήθελαν να πάρουν οι Βενετοί για τα προνόμια που είχαν χορηγήσει οι βυζαντινοί (Μανουήλ Α' Κομνηνός) στις αντίπαλες εμπορικά πόλεις Γένοβα και Βενετία.
- ✓ Το Σχίσμα των Εκκλησιών και η προπαγάνδα των δυτικών κατά των βυζαντινών, τους οποίους αποκαλούσαν «Σχισματικούς».

- Αρχηγός : ορίζεται ο Βονιφάτιος Μομφερατικός [οι άλλοι: Βαλδουίνος της Φλάνδρας, Δάνδολος, δόγης της Βενετίας, Γουλιέλμος Βιλλεαρδουίνος (Γάλλος)]
- Τόπος συγκέντρωσης: ορίστηκε η Βενετία (Γαληνοτάτη Δημοκρατία) η οποία , σύμφωνα με σύμβαση που υπογράφηκε το 1201, ανέλαβε, έναντι αμοιβής, να μεταφέρει τα στρατεύματα με το στόλο της στην Ανατολή και να τα εφοδιάζει με τρόφιμα επί ένα έτος (βέβαια η Βενετία τους αναγκάζει να καταλάβουν για λογαριασμό της την πόλη Ζάρα στα παράλια των δαλματικών ακτών!!!!.)
- προορισμός : η Αίγυπτος ή η Συρία

Γεγονότα

- Ο έκπτωτος βυζαντινός αυτοκράτορας Ισαάκιος Β' Άγγελος (τους επισκέπτεται στη Ζάρα που αναφέρθηκε παραπάνω και ήταν γιος του Ισαάκιου Α' Αγγέλου που είχε εκθρονιστεί από τον αδελφό του Αλέξιο Γ', ο οποίος είχε πληρώσει φόρο στους σταυροφόρους για να αποφύγει την εισβολή) καλεί τους σταυροφόρους να τον βοηθήσουν, ώστε να επανέλθει στο θρόνο (έναντι 200.000 αργυρών φράγκων) → αποδοχή πρότασης (στην Κέρκυρα) → 1203 : οι σταυροφόροι μπροστά από τα τείχη της Κωνσταντινούπολης (10.000 άνδρες)

- 17/Ιουλίου/1203: οι σταυροφόροι κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη και επανέφεραν τον Ισαάκιο Άγγελο (βέβαια οι κάτοικοι της Κων/λης είχαν μόλις εκθρονίσει τον Αλέξιο Γ'). Παραμένουν για να διαχειμασουν
 - ✓ Βαρύτατη φορολογία,
 - ✓ Αλαζονική συμπεριφορά
- Ο πληθυσμός της Κωνσταντινούπολης αντιτίθεται στους ηγεμόνες που θεωρεί ότι επιβλήθηκαν από Λατίνους. Ο Αλέξιος Ε' Δούκας εκμεταλλευόμενος την κατάσταση κατέλαβε πραξικοπηματικά το θρόνο. Ο Ισαάκιος Β' Άγγελος και ο Αλέξιος Δ' δολοφονούνται. Οι λατίνοι εκδιώκονται από την Πόλη → β' πολιορκία από τους σταυροφόρους
- Τέλη Μαρτίου 1204: η σταυροφόροι συνυπογράφουν τη συμφωνία διανομής της Ρωμανίας (Βυζαντινής αυτοκρατορίας) → **13 /Απριλίου /1204 : Άλωση** → ο Αλέξιος Ε' τρέπεται σε φυγή → σφαγές, λεηλασίες, πολύτιμα έργα τέχνης διοχετεύονται στη Δύση.

Συνέπειες:

- Εξόντωση πολλών χριστιανών του Βυζαντίου
- Κλοπή θησαυρών της αυτοκρατορίας και μεταφορά τους στη Δύση
- Δημιουργία Λατινικών κρατών
- Διευκόλυνση προέλασης Οθωμανών
- Μίσος βυζαντινών κατά Δυτικών

Υπάρχουν και καλά

Οι Σταυροφορίες εντούτοις συντέλεσαν:

στον οικονομικό τομέα

- στην ανάπτυξη εμπορίου Ανατολής- Δύσης
- στη μετατόπιση του κέντρου εμπορίου σε άλλα λιμάνια (Βενετία, Γένοβα, Πίζα)
- στην επίλυση των οικονομικών προβλημάτων της Δύσης

➤ **στον πολιτιστικό τομέα :**

- ανάπτυξη επιστημών (φυσικής, γεωγραφίας, ιατρικής)
- επίδραση ανατολικού πολιτισμού στη Δύση
- προετοιμασία για Αναγέννηση.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Οι Σταυροφορίες, αν και ολέθριες για τη βυζαντινή αυτοκρατορία, είχαν εντούτοις και κάποιες θετικές συνέπειες για την οικονομία και τον πολιτισμό της Δύσης. Ποιες ήταν αυτές οι συνέπειες;
2. Αντλώντας στοιχεία από τα παρακάτω κείμενα και αξιοποιώντας τις ιστορικές γνώσεις σας να αναφέρετε τις αιτίες των Σταυροφοριών.

Γενναιότατοι στρατιώτες ... Μην αφήνετε να σας κρατήσει στην πατρίδα ούτε η ιδιοκτησία ούτε η οικογενειακή φροντίδα. Γιατί αυτή η χώρα, που περιβάλλεται από όλες τις μεριές από θάλασσα και οροσειρές, είναι υπερπλήρης από σας. Δεν της περισσεύουν τα πλούτη. Μόλις και μετά βίας μπορεί να θρέψει αυτούς που την καλλιεργούν. Γι' αυτό αλληλοτρώγεστε και σπαράξεστε μεταξύ σας. Πάψτε πια τις εχθρότητες, ας σταματήσουν οι διαφωνίες κι ας πάρουν τέλος οι πόλεμοι μεταξύ σας, αφήστε κάθε μίσος και διχογνωμία να κοιμηθούν. Πάρτε το δρόμο για τους Αγίους Τόπους, ελευθερώσετε αυτή τη γη από το γένος του Διαβόλου και υποτάξτε τη σε σας. Η βασιλική πόλη (Ιερουσαλήμ) ... είναι τώρα αιχμάλωτη από τους εχθρούς της και έχει υποφέρει τόσο ... ώστε να έχει καταργηθεί η λατρεία ... Γι' αυτό το λόγο αναλάβετε αυτό το ταξίδι για την άφεση των αμαρτιών σας και εξασφαλίστε την αθάνατη δόξα του Βασιλείου των Ουρανών.

(Γουλιέλμος Τύρον, Historia rerum in partibus transmarinis gestarum)

Τέλος, ακόμα κι αν δεν υπήρξε αποφασιστικός στην αρχική διαδικασία οικονομικός παράγοντας κατέληξε να παίζει σημαντικό ρόλο. Είναι για παράδειγμα η έλλειψη γαιών που ωθεί τους Νορμανδούς ιππότες να εγκατασταθούν στα μέσα του 11^{ου} αι. στη νότια Ιταλία και τη Σικελία ή η εξασφάλιση ασφαλέστερων δρόμων για το εμπόριό τους που οδηγεί τους Γενουάτες, τους Πιζάνους και τους Ενετούς ναυτικούς να καταλάβουν και πάλι τα νησιά της δυτικής Μεσογείου, προοίμιο της εγκατάστασής τους στις σκάλες της «Ανατολής». Είναι λοιπόν φανερό ότι οι Σταυροφορίες εγγράφονται στο πλαίσιο μιας προς ανατολάς και νότον γενικής επίθεσης της δυτικής χριστιανοσύνης, η οποία βρίσκεται σε πλήρη δημογραφική αφύπνιση. Ας μη θεωρήσουμε βέβαια τη δημογραφική πίεση στη Δύση – περιορισμένη ακόμα τον 11^ο αιώνα– ως τον κύριο λόγο των Σταυροφοριών. Η δημογραφία δεν γεννά τις Σταυροφορίες, τις στηρίζει, κι αυτό είναι ήδη πολύ αν λάβουμε υπόψη τη μεγάλη αιμορραγία που θα υποστεί το άνθος της ιπποσύνης της Δύσης στους Άγιους Τόπους και στους δρόμους που οδηγούν εκεί.

Bernstein, S.- Milza P. *Ιστορία της Ευρώπης*, τ. Α' εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997, σ. 159

3. Μελετώντας τα παρακάτω παραθέματα και αξιοποιώντας τις σχετικές μ' αυτά ιστορικές σας γνώσεις να εξηγήσετε το μίσος των Βυζαντινών κατά των Λατίνων, που συμπυκνώνεται στην περιφνημη φράση του μεγάλου δούκα Λουκά Νοταρά, όταν πληροφορήθηκε την ένωση των εκκλησιών (1438-1439): "είναι προτιμότερο να δω να κυριαρχεί στην αγορά της Πόλης το φακίολι (τουρμπάνι) των Τούρκων παρά η καλύπτρα των Λατίνων".

ΠΑΡΑΘΕΜΑ Α'

Οι Σταυροφόροι βάλανε ξανά φωτιά στην Πόλη, για ν' ανοίξουνε δρόμο και κατά το σούρουπο καταλάβανε το βορειοδυτικό τμήμα της Κωνσταντινούπολης, τη συνοικία των Βλαχερνών. Η τρίτη αυτή πυρκαϊά, που κράτησε ίσαμε την άλλη μέρα το βράδυ, συνέχισε την καταστροφή της μεγάλης πόλης. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Γάλλου χρονογράφου Βιλλεαρδουΐνου "υπάρχουνε περισσότερα σπίτια καμένα απ' όσα γερά στις τρεις πιο μεγάλες πόλεις του βασιλείου της Γαλλίας". (...) Αφού η πυρκαϊά χώρισε τους αντιπάλους, ο Μούρτζουφλος προσπάθησε μάταια ν' ανασυντάξει το στρατό του. (...) Όταν πια ο Μούρτζουφλος είδε πως του ήταν αδύνατο να κρατήσει την άμυνα, έφυγε προστατευόμενος από το σκοτάδι της νύχτας. Οι ιππότες εκμεταλλεζόμενοι την αναρχία που ακολούθησε τη φυγή του καταλάβανε την πόλη ολόκληρη (13 του Απρίλη του 1204). Τότες άρχισε η καταστροφή και η καταλήστευση της Κωνσταντινούπολης, που έμεινε ξακουστή στα χρονικά του Μεσαίωνα. Την καταστροφή αυτή την κράτησε χρόνια και χρόνια στην ανάμνησή της όλη η Ανατολή. Δώδεκα ώρες ύστερα από το τέλος της μάχης οι Σταυροφόροι αρχίσανε τη συστηματική λεηλασία. (...) Τρία μερόνυχτα οι πεινασμένοι και εξαγριωμένοι από τη μακρόχρονη πολιορκία στρατιώτες λεηλατούσανε την πόλη. (...)

Οι Σταυροφόροι καταστρέψανε ανελέητα όλα τα έργα της αρχαίας τέχνης που είχαν συγκεντρώσει ο Κωνσταντίνος και οι διάδοχοί του. (...) Οι βυζαντινές πηγές αναφέρουνε τα πιο όμορφα και ονομαστά αριστουργήματα της τέχνης που καταστρέψανε οι Σταυροφόροι. Η μαζική αυτή καταστροφή των πνευματικών προϊόντων, που συγκεντρώθηκαν από αιώνες, έκαμε μεγάλη ζημιά στον ίδιο τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Ωστόσο, ακόμα κι αν η τέταρτη Σταυροφορία θεωρηθεί αποκλειστικά ληστρική επιχείρηση, και τέτοια πραγματικά στάθηκε, τα αποτελέσματά της ήταν πολύ κερδοφόρα για τη Δύση. Έτσι οι Σταυροφόροι βρέθηκαν να κατέχουν, εκτός απ' όσα είχαν αρπάξει σαν άτομα, σύμφωνα με όσα λέγει ένας από τους ιστορικούς τους, (ο Βιλλεαρδουΐνος), τόσα πολλά λάφυρα, που κανένας δε θα μπορούσε να εκτιμήσει την αξία τους.

Μ. Λεφτσένκο, Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, σελ.318 (Διασκευή)

ΠΑΡΑΘΕΜΑ Β'

Το μίσος, που χρόνο με το χρόνο μεγάλωνε ανάμεσα στους κατακτητές και ντόπιους, δεν άργησε να πάρει μεγάλες διαστάσεις. Ψδ< Οι Λατίνοι περιφρονούσαν τους Έλληνες που είχαν ανώτερο πολιτισμό. Επέβαλλαν τη δική τους γλώσσα και εκβιάζανε και αναγκάζανε τους ντόπιους ν' ασπαστούν τον καθολικισμό. Έτσι οι δογματικές αντιθέσεις οξύνθηκαν πάλι και το εκκλησιαστικό σχίσμα έγινε αγεφύρωτο. Η ορθοδοξία έγινε κι αυτή τη φορά η αντιστασιακή ιδεολογία που κρατούσε τους Βυζαντινούς σε αναβρασμό και τους έσπρωχνε να οργανώσουν κινήματα ενάντια στους Λατίνους. Και κάθε φορά που παρουσιαζόταν ευκαιρία δεν έκρυβαν τα αντιδυτικά και αντιπαπικά αισθήματά τους.

Γιάννη Κορδάτου, Ιστορία της Ελλάδας, τόμος VIII, σελ. 15